

УДК 343.98:343.232:693/695

Запотоцький Андрій Петрович –
кандидат юридичних наук,
здобувач наукової лабораторії
з проблем досудового розслідування
Національної академії внутрішніх
справ

КРИМІНАЛІСТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА

На основі вивчення судової практики систематизовано злочини у сфері будівництва. Розроблено їх криміналістичну класифікацію, що охоплює родовий об'єкт посягань, найбільш поширені злочинні схеми й технології, а також етапи будівництва.

Ключові слова: будівництво; нерухомість; злочини у сфері будівництва; криміналістична класифікація злочинів; методика розслідування злочинів.

Упродовж останніх років злочини у сфері будівництва зберігають негативну динаміку щодо їх кількісного показника та розкриття правоохоронними органами. Зазначений факт передусім зумовлений тим, що протягом усього існування України як незалежної унітарної держави потенційно найбільш уразливими сферами державного та недержавного фінансування були й залишаються ті, на які держава та фізичні (юридичні) особи виділяють найбільші обсяги коштів, що, відповідно, приваблює злочинців. Так, залишається особливо уразливою сфера будівництва, зокрема через значну ринкову вартість об'єктів нерухомості й недостатній рівень правової освіченості громадян у відносинах, що виникають у сфері будівництва, чим активно користуються зловмисники.

На сьогодні ситуація в Україні у зв'язку з реформаційними процесами та проведенням антитерористичної операції на Сході держави залишається складною, про що

свідчать показники економічного розвитку держави. Численні факти суспільно небезпечної діяльності у сфері будівництва, зокрема прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, розкрадання, заниження оціночної вартості об'єктів, фальсифікація документів, приховування прибутків від оподаткування, шахрайства з фінансовими ресурсами, легалізація коштів, здобутих злочинним шляхом, лише погіршують її.

Питання розслідування злочинів у сфері будівництва висвітлено в працях В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, А. Ф. Волобуєва, В. І. Галагана, А. В. Іщенко, Н. С. Карпова, О. Н. Колесніченка, В. О. Коновалової, О. Є. Користіна, В. С. Кузьмічова, В. В. Лисенка, В. К. Лисиченка, Є. Д. Лук'янчикова, Г. А. Матусовського, Д. Й. Никифорчука, Ю. Ю. Орлова, В. Л. Ортинського, М. А. Погорецького, О. П. Снігерьова, С. М. Стахівського, В. В. Тіщенко, М. П. Стрельбицького, Л. Д. Удалової, П. В. Цимбала, С. С. Чернявського, В. Ю. Шепітька та ін.

Однак способи вчинення злочинів, механізми реалізації злочинних тіньових схем із відмивання, привласнення коштів, «правила та порядок» отримання неправомірної вигоди (наприклад за надання дозвільної та проектної документації) – усі ці та багато інших факторів стрімко змінюються, удосконалюючись паралельно з розвитком будівельної галузі загалом. Злочини у сфері будівництва також не становлять винятку. Тому питання ефективного розслідування останніх потребує більш глибокого та детального вивчення, урахування всіх особливостей сучасного законодавства, ринкових відносин та економічної політики держави. Дослідження зазначених проблем варто розпочати з розгляду криміналістичної класифікації цих злочинів, розроблення якої власне є метою статті.

Класифікація передбачає розподіл предметів, явищ або понять на класи, групи тощо за спільними ознаками, властивостями, тобто їх групування [1].

У криміналістиці класифікація злочинів ґрунтується на поєднанні кримінально-правових і криміналістичних критеріїв. В основі такої класифікації, зокрема за класами, групами,

підгрупами, видами та різновидами, передусім мають бути кримінально-правові ознаки.

Загалом у криміналістиці розглядають два основні види класифікації: родову (за групами злочинів, об'єднаних однією главою Кримінального кодексу (КК) України) та видову, яку використовують у криміналістиці як основну ознаку під час розробки окремих криміналістичних методик.

Відомі вчені-криміналісти Р. С. Белкін і А. І. Вінберг вирізняють такі різновиди криміналістичних класифікацій: 1) класифікація осіб; 2) класифікація предметів; 3) класифікація властивостей і ознак; 4) класифікація дій та процесів; 5) логіко-криміналістичні класифікації [2, с. 52–65]. Різновидом класифікації дій і процесів є класифікація злочинів. Криміналістична класифікація злочинів є органічною складовою структури криміналістичної методики, адже без логічно обґрунтованої класифікації злочинів вибудувати систему окремих криміналістичних методик неможливо [3].

Окрім вищезгаданих, існують також інші класифікації, зокрема за:

- 1) способом учинення злочину;
- 2) ступенем приховання, маскування злочину;
- 3) злочинним досвідом особи, яка вчинила злочин;
- 4) місцем їх учинення: а) злочини, місце вчинення яких локалізується в просторі; б) злочини, місце вчинення яких не має певного територіального характеру, а пов'язане з якою-небудь організаційною структурою, системою [4].

Особливістю злочинів у сфері будівництва є їх масштабність, багатогранність і різноаспектність. Такі злочини можна згрупувати за різними критеріями, тому саме криміналістична класифікація цієї категорії кримінальних правопорушень є надзвичайно важливим аспектом для систематизації, оскільки має не лише теоретичну, а й нагальну практичну потребу.

Криміналістична класифікація злочинів – це також необхідна умова ефективного пізнання конкретного об'єкта, основа для розроблення відповідних рекомендацій (їх системи) [5]. Вона має

важливе значення для розробки методик розслідування окремих видів злочинів [5–8].

Успішність розслідування будь-якого злочину зазвичай залежить саме від уміння слідчого проникнути не тільки в кримінально-правову, а й у криміналістичну його сутність. Правильно зрозуміти криміналістичний зміст учиненого злочину слідчий може лише за певних умов. Для цього він повинен знати типові криміналістично значущі риси злочинної діяльності для конкретного злочину, а також уміти цілеспрямовано виявляти необхідну для цього криміналістичну інформацію в кожному конкретному злочині, зіставляючи її з криміналістичною характеристикою відповідного виду злочину [9]. Ця думка підтверджує нашу позицію щодо доцільності детального вивчення особливостей криміналістичної класифікації в контексті сьогодення та підкреслює необхідність її використання в практичній діяльності.

Залежно від родового об'єкта можна виділити декілька груп злочинів у сфері будівництва.

1. Злочини проти власності. У сфері будівництва вчиняють злочини, передбачені ст. 185, 190, 191, 192, 197–1 КК України. Найчастіше в судовій практиці розглядають факти крадіжок будівельних матеріалів з об'єктів будівництва, інструментів та комплектуючих до будівельної техніки, електроінструменту, металоконструкцій тощо. Наприклад, ОСОБА_2 6 червня 2014 р. близько 12 год 30 хв, переконавшись у тому, що за його діями ніхто не спостерігає, таємно викрав із даху житлового будинку, де проводяться будівельні роботи, мідний кабель «ПВЗ нгд-70» довжиною 27 м, закупівельною вартістю 1431 грн, що належить науково-виробничому підприємству у формі товариства з обмеженою відповідальністю «А» [10].

2. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язані з наданням публічних послуг. Це злочини, передбачені ст. 364, 364–1, 366, 367, 368, 369–2 КК України. Такі протиправні діяння зазвичай супроводжують різноманітні незаконні заволодіння майном у сфері будівництва. Наприклад, ОСОБА_2, будучи службовою особою, діючи

умисно, достовірно знаючи, що роботи, згідно з договором підряду від 12 грудня 2014 р. № 111 зі змінами та доповненнями, предметом якого є капітальний ремонт (заміна віконних і дверних блоків) у будівлі по вул. Н., 42 м. К., де розташовано районний будинок народної творчості та дозвілля, не виконано, вікна й двері підприємцем ОСОБА_3 не виготовлено та не встановлено, з метою розтрати бюджетних коштів та їх оплати в розмірі 131 060 грн підприємцю ОСОБА_3, зловживаючи своїм службовим становищем, шляхом службового підроблення офіційних документів, внесла та надала завідомо неправдиві відомості, зокрема підписала, засвідчила гербовою печаткою відділу культури, національностей і релігій К. РДА та видала акт приймання виконаних підрядних робіт за грудень 2014 р. № 28-02-1-1 форми «КБ-2в», а 12 грудня 2014 р. – довідку про вартість виконаних будівельних робіт від грудня 2014 р. № 28-02-1-1 типової форми № КБ-3 щодо виконання та вартості робіт із заміни віконних і дверних блоків у вказаному закладі культури, загальною вартістю 131 060 грн [11].

3. Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та журналістів. Ідеться про злочини, передбачені ст. 356 (Самоправство) та ст. 358 (Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів). Так, наприклад, у період з 25 липня 2008 р. до 30 січня 2009 р. ОСОБА_2 умисно незаконно внесла завідомо неправдиві відомості в офіційний документ, зокрема акт про закінчення та введення в експлуатацію індивідуального домоволодіння від 22 січня 1988 р. на ім'я забудовника ОСОБА_5 шляхом дописування в графі п. 5 зазначеного документа («Благоустрій садиби передбачає») слова «брама» з метою подальшого використання підробленого акта як доказу під час розгляду цивільної справи в суді [12].

4. Злочини проти безпеки виробництва. У контексті протиправних дій у сфері будівництва варто звернути увагу на ст. 272 (Порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою). Наприклад, ОСОБА_13, перебуваючи

з 1 лютого 2011 р. на посаді виконавця робіт Товариства з обмеженою відповідальністю «В», будучи відповідальним за техніку безпеки й охорону праці під час проведення будівельно-електромонтажних робіт у Торгівельно-розважальному центрі «Л», розташованому на вул. Г. в м. К., 27 серпня 2012 р. порушив правила безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою на підприємстві, а саме – не проконтролював дотримання працівником ОСОБА_15 правил і норм охорони праці, трудової дисципліни та правил внутрішнього розпорядку під час прокладування електронного кабелю на риштуванні висотою 6 м. допустивши його до виконання вказаних робіт із підвищеною небезпекою без відповідного наряду-допуску, у стані алкогольного сп'яніння та без засобів безпеки – поясу та каски, внаслідок чого сталося падіння ОСОБА_15, що призвело до його загибелі [13].

5. Злочини у сфері господарської діяльності. У межах цієї категорії сфера будівництва означена вчиненням дій, передбачених ст. 212 (Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)). Так, наприклад, ОСОБА_2, знаючи, що ПП «БК «П» в зазначеному податковому періоді будь-яких фінансово-господарських взаємовідносин із ТОВ «Будівельна Фірма «У» не мало, ніяких послуг із проведення будівельно-монтажних робіт від останнього не отримувало, а всі роботи виконувалися винятково працівниками ПП «БК «П», умісно, діючи з корисних мотивів, з метою незаконного отримання права на податковий кредит для ухилення від сплати податку на додану вартість, включив до складу податкового кредиту за податком на додану вартість підприємства податкові накладні ТОВ «Будівельна Фірма «У» [14].

Серед зазначених груп злочинів найбільшого поширення набули злочини проти власності, поєднані з протиправним діянням у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Незаконне одержання чи заволодіння коштами зазвичай відбувається з використанням службового підроблення, службової недбалості, зловживання владою або службовим становищем, прийняття

пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою тощо. Суб'єктами такого виду злочинів є службові особи юридичних осіб публічного й приватного права. Майже в усіх випадках схеми з підбрюхою документів та подальшим розкраданням коштів тощо здійснюються саме за їх сприяння шляхом зловживання службовим становищем. Такі службові особи заради отримання неправомірної вигоди вдаються до фальсифікації документів, наприклад для отримання в подальшому зацікавленими особами ліцензій на будівництво; приймають незаконні рішення, за якими під будівництво житла виділяються землі, нерідко заповідного фонду та історико-культурного призначення тощо. Прямими доказами наявності умислу на розкрадання, до якого вдаються службові особи у сфері будівництва, можуть бути: документи, виконані або підписані службовими особами, зміст яких розкриває їхні справжні наміри (документація щодо профілю діяльності компанії, яка містить ознаки підроблень, документообіг із партнерами, письмові вказівки підлеглим, власні записи тощо); свідчення очевидців (колег, знайомих, родичів) щодо намірів фігурантів і характеру діяльності, яку вони здійснюють; документи, складені за результатами проведення оперативно-розшукових та оперативно-технічних заходів; результати інвентаризацій, ревізій, інших спеціальних перевірок, що свідчать про фінансове становище суб'єктів, котрі беруть участь у відносинах у сфері будівництва на момент узяття на себе певних зобов'язань.

Вивчення судової практики дає змогу систематизувати зазначені злочини залежно від способів і технологій суспільно небезпечних діянь у сфері будівництва, виділивши інші групи злочинів у сфері будівництва, кожна з яких має певну специфіку й потребує розроблення окремої методики їх розслідування, зокрема:

1. Розкрадання, що вчиняються службовими особами.
2. Злочини у сфері фінансування будівництва.
3. Злочини, пов'язані з порушеннями правил безпеки під час виконання будівельних робіт.

4. Службові зловживання під час підготовки, підписання чи одержання дозвільних документів, поєднані з одержанням неправомірної вигоди.

Не менш важливе значення для виявлення та подальшого розслідування злочинів у сфері будівництва має їх класифікація за етапами будівництва. До першої групи слід включити злочини, що передують початку проведення будівельних робіт. Це може бути самовільне захоплення земельної ділянки, надання неправомірної вигоди за одержання дозвільних документів. Другу групу становлять злочини, учинені під час будівництва. Третя група представлена протиправними діями, пов'язаними завершенням будівництва, здачею об'єктів в експлуатацію.

Результати проведеного дослідження свідчать про те, що будівельна сфера є надзвичайно привабливою передусім для економічних злочинців та корумпованих чиновників. Такі злочини є досить різноманітними, характеризуються множинністю суспільно небезпечних діянь та осіб, що їх учинили, а тому потребують класифікації задля розроблення ключових положень методики їх розслідування. Критеріїв для їх класифікації може бути декілька.

Так, залежно від родового об'єкта серед злочинів, учинених у сфері будівництва, можна виокремити злочини проти власності, злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, злочини проти журналістів, проти безпеки виробництва, злочини у сфері господарської діяльності тощо.

Залежно від способів і технологій суспільно небезпечні дії у сфері будівництва можна поділити на розкрадання, які вчиняють службові особи, злочини у сфері фінансування будівництва, злочини, пов'язані з порушеннями правил безпеки під час виконання будівельних робіт, службові зловживання під час підготовки, підписання чи одержання дозвільних документів, поєднані з одержанням неправомірної вигоди.

За етапами будівництва вони охоплюють злочини, що передують початку проведення будівельних робіт, злочини, що вчиняються під час будівництва, а також злочини, пов'язані із завершенням будівництва та здачею об'єктів в експлуатацію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ : Ірпінь : Перун, 2009. – 1736 с.
2. Белкин Р. С. Криминалистика и доказывание (методологические проблемы) / Р. С. Белкин, А. И. Винберг. – М. : Юрид. лит., 1969. – 216 с.
3. Щур Б. В. Криміналістична класифікація злочинів: співвідношення із суміжними поняттями / Б. В. Щур // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 2. – С. 337–344.
4. Криміналістика України: питання і відповіді [Електронний ресурс] : навч. посіб. – Режим доступу: <http://meگو.info/матеріал/криміналістика-україни-питання-і-відповіді-навчальний-посібник-кофанов-ав-2012 р.> – Назва з екрана.
5. Журавель В. Криміналістична класифікація злочинів: засади формування та механізм застосування / В. Журавель // Вісник Академії правових наук України. – 2002. – № 3 (30). – С. 160–163.
6. Танасевич В. Г Криміналістична класифікація злочинів та її значення для окремих методик розслідування / В. Г. Танасевич, В. О. Образцов // Радянське право. – 1977. – № 9. – С. 85–89.
7. Щур Б. В. Криміналістична класифікація злочинів та її роль у диференціації криміналістичних методик / Б. В. Щур // Європейські перспективи. – 2011. – № 1. – Ч. 2. – С. 140–144.
8. Яблоков Н. П. Криминалистическая классификация преступлений / Н. П. Яблоков // Криминалистика

социалистических стран / под ред. В. Я. Колдина. – М. : Юрид. лит., 1986. – 512 с.

9. Криминалистика : учебник / отв. ред. Н. П. Яблоков. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2000. – 718 с.

10. Вирок Дніпровського районного суду м. Києва від 12 вересня 2015 р. Справа № 755/23407/14-к [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40553138>. – Назва з екрана.

11. Вирок Кіцманського районного суду Чернівецької області від 11 січня 2016 р. Провадження № 1-кп/718/100/15 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/54867234>. – Назва з екрана.

12. Вирок Гошанського районного суду Рівненської області від 27 січня 2016 р. Справа № 563/1058/14-к [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/55257829>. – Назва з екрана.

13. Вирок Голосіївського районного суду м. Києва від 27 травня 2015 р. Справа № 752/11412/13-к. Провадження № 1-кп/752/8/15 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46239167>. – Назва з екрана.

14. Вирок Київського районного суду м. Полтави від 19 листопада 2015 р. Справа № 552/5316/15-к [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/53578458>. – Назва з екрана.
